

מחיית עמלק — שיטות ראשונים

א. מצות עשה מן התורה למחות את זכר עמלק, ככתוב בסוף פרשת כי תצא: „תמחה את זכר עמלק” וכו'. מצוה זו לדעת רש"י היא גם על הרכוש — שלא ישאר דבר בעולם שאפשר יהיה לומר עליו שמשל עמלק הוא (רש"י שם). הבית יוסף (טור סימן תר"צ) מביא בשם ה„ארחות חיים”: „למחות — ואפילו מן העצים והאבנים”, וכן איתא במדרש. הביאור בדבריו מובא באחרונים, שמכיון שלא כתוב כמו תמיד „הכה תכה” וכדומה, אלא „תמחה”, סימן שהכונה גם לדוממים (ובודאי גם בעלי חיים). רש"י מסביר שצווי ה' לשאול ביד שמואל „משור ועד שה” וכו', היה בגלל „שהיו שם בעלי כשפים ומשגין עצמם ודומים לבהמה” — מכאן לכאורה סתירה לדברי רש"י בפרשת כי תצא, כי פה מוכח שהיה חיוב להרוג בהמות רק בגלל שהיה חשש שהן בני אדם, ואם כן אין חיוב לבהמות? ויש לתרץ שיש שני דינים במחיית עמלק: א) הדין העיקרי — להרוג את העם ששמו „עמלק”. ב) מצוה משנית למחות גם את רכושם, כדי שלא יזכר שם עמלק, ולכן היה ה' צריך לומר לשאול ששם היה דין להרוג את הבהמות גם מצד הדין העיקרי של המצוה — להרוג את אוכלוסיית עמלק.

ב. החינוך במצוה תר"ד פוסק שצריך להרוג את האנשים והנשים (שלא כטעות יואב ב"ב כ"א:) אבל נראה מדבריו שאין חיוב על הבהמות, וכן מסביר ה„מנחת חינוך” בדעת הרמב"ם. ה„תורה תמימה” שואל על החינוך שפטר נשים ממצוה זו, ממה שרש"י וה„ארחות חיים” המובא בבית יוסף, סוברים שהמצוה גם על בעלי חיים (רש"י) ועל דוממים (האו"ח) שכל הסיבה לפטור נשים היא רק בגלל שנשים אינן בנות כיבוש, והרי בדוממים שייך שגם אשה תשתתף! ומתרחץ שהואיל ובעיקר המצוה לא שייכי תו לא מחייבי בפרטים. יסוד זה נראה נכון, אלא שהוא מיותר בענין זה, כי מוכח שהחינוך חולק על דעת רש"י וסובר — כפי שכבר הובא — שאין מצוה זו שייכת אלא באנשים ונשים דעמלק ולא ברכושם. (אלא שקשה: הרי זו מלחמת מצוה ואם כן אפילו „כלה מחפתה” יוצאת לקיים!).

ג. ה„מנחת חינוך” מקשה על רש"י ואומר: „אינני יודע מהיכן הוציא רש"י דבר זה ובספרי לא ראיתי זה וממעשה דשאל אין ראיה דהקב"ה ציוה לו על ידי שמואל אבל אין זו ראיה למצוה לדורות וצ"ע עכ"ל.

ונראה שקושיותיו לא שייכות. א) דיוקו של רש"י הוא: „תמחה את זכר עמלק” ורש"י עצמו מדגיש שמשמעות הלשון היא: „שלא יהא שם עמלק נזכר” (זהו למעשה ציטוט של המכילתא בפרשת בשלח). ב) דין זה מפורש בספרי: „תמחה את זכר עמלק... וכן הוא אומר כי מחה אמחה וכו' נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלא יקיים נין ונכד של עמלק ולא גמל ולא חמור תחת כל השמיים”. (יתכן שהיתה לפניו גירסה אחרת והבין שזה רק שבועה של הקב"ה אבל אין זו מצוה על ישראל) ג) ה„מנחת חינוך” אומר שאין ראיה ממעשה דשאל, אבל מהגמרא בסנהדרין דף כ: מוכח שלא כדבריו אלא שזו היתה עצם המצוה של מחיית עמלק: „תניא ר' יוסי אומר ג' מצוות

הלך נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות הם את בית הבחירה. כשחזא אומר: „כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" הוה אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך". ופשטות האירועים בזמן שאול מוכיחים שאחרי המלכו, מיד היתה המלחמה, ומלשון הרמב"ם מוכח ביותר הדבר הזה, כי הוא לומד את סדר שתי המצוות הראשונות מהפסוק „אותי שלח ה' למשחך למלך על ישראל עתה לך והכיתה את עמלק" ומוכח מכאן הדיא שהכונה בצווי היתה מדין מצות מחיית עמלק. (ועיין בכסף משנה טעם הרמב"ם דלא למד מהפסוקים שהגמרא מביאה).

ד. יש פרט נוסף הטעון בירור: האם החיוב הוא על הציבור כולו, או על היחיד — כל אחד בפני עצמו, ונפקא מינה — כשישראל רואה עמלקי לידו, האם חובה עליו להורגו או לא? הרמב"ם אומר בפירוש בסיכומו למצוות העשה בספר המצוות, שהמצוה הזאת היא רק חובה על הציבור כולו. החינוך אומר שמצוה זו חלה על הציבור כולו כמו המלכת מלך ובניית בית הבחירה, ולעומת זאת לגבי שייכות הנשים במצוה זו, אומר הוא: „מצוה על כל יחיד מבני ישראל הזכרים וכו' וכן משמע מדבריו במצוה תכ"ה לגבי מצות הכרתת ז' עממין ועי"ש. ולכאורה זוהי סתירה בדברים. נראה להסביר שיש שני חלקים למצוה. א) מצוה על כל הציבור במלחמה (וזהו כנראה עיקר המצוה). ב) מצוה גם על כל יחיד ויחיד כשיכול לקיים מקצת הכרתת עמלק על ידי הריגת עמלקי בודד.

ה. במשך חכמה מובאת ראייה מספרי על פי הגר"א נגד החינוך, שאין חיוב על כל יחיד ויחיד. כתוב בשמואל א' כ"ז שדוד לקח צאן ובקר מעמלק, ואם היתה מצוה על כל יחיד, אם כן היה עליו להורגו! על החינוך בודאי אין זו קושיה, כי הוא סובר שבכלל אין מצוה על הבהמות, ואת שיטת רש"י שיש מצוה להרוג את הבהמות נוכל להסביר בשתי צורות: א) שבאמת אין חיוב אלא על הציבור כולו (וממעשה דשמואל שהרג את אגג אין ראייה שעשה זאת מטעם מצוה). ב) יתכן שלפי רש"י יש כדאמרינן חיוב ראשוני להכרית את זרע עמלק, וזה שייך גם בציבור וגם ביחידים, ויש חיוב מקיף יותר — גם על הבהמות, וזה שייך רק על הציבור. ראייה להסבר זה — העובדה ששמואל בקש שיביאו את אגג בלבד ולא את הבקר שהחרם. (אם כי יש לפקפק בראיה זו) החינוך מסביר במצוה תכ"ה שלגבי ז' עממין ועמלק, יש מצוה על כל יחיד, שנאמר: „לא תחיה בו כל נשמה" ומזכיר בכפיפה אחת את מצות השמדת ז' עממין ועמלק, ואם כן נראה שדין זה של חיוב ביחיד למחות את זכר עמלק, גלמד על ידו בצורה כלשהי מפסוק זה, ופסוק זה מדבר רק על הריגת נשמה דהיינו בני אדם, ולפי זה יובן מדוע אין חיוב הריגת בהמות גם לשיטת רש"י.